ePublishing

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
EKT
NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

Μνήμων

Τόμ. 7 (1979)

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

ΜΝΗΜΩΝ

ΤΟΜΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ

Δ. ΛΟΥΛΕΣ: Ὁ βρετανικὸς τύπος γιὰ τὴ ναυμαχία τοῦ Ναβαρίνου • Β. ΚΡΕΜΜΥΔΑΣ: Καταγραφὴ τῶν ἐμπορικῶν πλοίων τοῦ Ἡρακλείου τὸ 1751 • ΡΕΝΑ ΣΤΑΥΡΙΔΗ-ΠΑΤΡΙΚΙΟΥ: Ἀνέκδοτες ἐπιστολὲς τοῦ Γ. Σκληροῦ στὸν Γ. Ν. Πολίτη • Τ. Ε. ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ: Χρησμολογικὸ εἰκονογραφημένο μονόφυλλο τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰώνα • Α. ΠΟΛΙΤΗΣ: Προσπάθειες καὶ σχέδια τοῦ Φωριὲλ γιὰ μιὰ δεύτερη ἔκδοση τῆς συλλογῆς τῶν ἑλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν • Φ. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ: Χειρόγραφα Φουρνὰ Εὐρυτανίας • Ι. Κ. ΧΑΣΙΩΤΗΣ: Ἡ διπλωματικὴ ἀλληλογραφία τῶν Bouligny-Mabili (τέλη ΙΗ΄-ἀρχὲς ΙΘ΄ αἰώνα) • Γ. ΚΟΛΙΟΠΟΥΛΟΣ: Ληστὲς καὶ λησταντάρτες στὴν Κεντρικὴ Ἑλλάδα τὸ 1835-1836 • Κ. ΛΑΠΠΑΣ: Γύρω ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρο Ἡσαΐα καὶ τὶς λιθογραφίες του • Τ. Ε. ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ: Σχόλιο στὴ «δεύτερη» ἔκδοση τῆς Ἐγκυκλοπαίδειας τοῦ Πατούσα (1710) • ΟΛΓΑ ΚΑΤΣΙΑΡΔΗ: Ὁ Ρήγας Φεραῖος. Νέα στοιχεῖα ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τῆς Τεργέστης • ΠΡ. ΠΑΠΑΣΤΡΑΤΗΣ: Στρατιωτικὴ συμφωνία Βρεταννίας-Ἑλλάδας (9 Μαρτίου 1942) • Η. FLEISCHER: Ἀντίποινα τῶν γερμανικῶν δυνάμεων Κατοχῆς στὴν Ἑλλάδα 1941-1944 • ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ 1976

ΑΘΗΝΑ 1978-1979

ΧΡΗΣΜΟΛΟΠΚΟ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΟ ΜΟΝΟΦΥΛΛΟ ΤΩΝ ΑΡΧΩΝ ΤΟΥ 18ου ΑΙΩΝΑ

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ Ε. ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ

doi: 10.12681/mnimon.200

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ Τ. Ε. (1979). ΧΡΗΣΜΟΛΟΠΚΟ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΟ ΜΟΝΟΦΥΛΛΟ ΤΩΝ ΑΡΧΩΝ ΤΟΥ 18ου ΑΙΩΝΑ. *Μνήμων*, *7*, 46–59. https://doi.org/10.12681/mnimon.200

https://epublishing.ekt.gr | **e-Εκδότης:** EKT | **Πρόσβαση:** 12/10/2026 06:51:27

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ Ε. ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ

ΧΡΗΣΜΟΛΟΓΙΚΟ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΟ ΜΟΝΟΦΥΛΛΟ ΤΩΝ ΑΡΧΩΝ ΤΟΥ 18ου ΑΙΩΝΑ

Τὸ εἰκονογραφημένο μονόφυλλο μὲ χρησμολογικὸ περιεχόμενο ποὺ παρουσιάζεται σχολιασμένο σ' αὐτὴ τὴν ἐργασία βρίσκεται στὴ Μαρκιανὴ Βιβλιοθήκη τῆς Βενετίας, σὲ σύμμεικτο τόμο, ποὺ σταχώθηκε στὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 19ου αἰ. καὶ φέρει στὴ ράχη του ἐπιγραφὴ *Parte Veneto Guerre col Turco 1668 al 1717*.[1]

Περιγραφή: Μονόφυλλο 0,335×0,260, χαρτὶ λεπτὸ ἡμιδιάφανο. Ἀπὸ τὴ μία ὄψη χαλκογραφία 0,332×0,228 ποὺ περιλαμβάνει ἀριστερὰ ἑλληνικὸ καὶ δεξιὰ ἰταλικὸ κείμενο, χαραγμένα ἀπὸ Ἰταλὸ χαλκογράφο κάτω ἀπὸ ἰταλικὸ τίτλο, ποὺ δίνει τὴν ἐντύπωση ὅτι χαράχτηκε ἀπὸ ἄλλο ἀδέξιο χέρι. Δεξιὰ καὶ κάτω πλούσια διακόσμηση. Στὴν πίσω λευκὴ σελίδα χειρόγραφη σημείωση ἀπὸ χέρι δεύτερου μισοῦ τοῦ 19ου αἰ.: *Profetia.*

Τὰ κείμενα [2]

[Α΄]

Χρησμος+ος+ευρεθη εἰς την κωνσταντινούπολιν εἰς μίαν κολωνα μαρμαρίτικην/διὰ ψηφιων γεγραμμενος ὃς ἐσαφηνίσθη παραι τινος ως κατωθεν ἄλλοι λέγου/σιν ὅτι εὑρεθησαν ταυτα σημειωμένα εν μαρμάρω του ταφου τοῦ ἁγίου κωνσταντινου/και εξηγηθη ταυτα ο εν αγιοις πατριάρχης σχολάριος

Τῇ πρωτη τῆς ινδικτου η/βασιλεια τοῦ ἰσμαηλ ο καλούμενος μωαμετ μέλλει δια να τροπωσει γένος τῶν πα/λαιολογων τὴν ἑπταλοφον κρατησει

---

1. Biblioteca Marciana Misc. 167. Τὸ μονόφυλλο ἔχει ἀρ. 33 στὸν τόμο ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ φυλλάδια ποὺ ἀναφέρονται στὶς βενετοτουρκικὲς συγκρούσεις αὐτῆς τῆς περιόδου. Στὴν ἀρχὴ τοῦ τόμου παράφυλλα μὲ χειρόγραφο πίνακα τῶν περιεχομένων ἀπὸ χέρι δεύτερου μισοῦ τοῦ 19ου αἰ. Εἰκόνα τοῦ μονόφυλλου βλ. πίν. 1.

2. Διατηρήθηκε ἡ ὀρθογραφία τοῦ μονόφυλλου. Χώρισα τὶς λέξεις γιὰ νὰ βγαίνει νόημα γιατὶ ὁ Ἰταλὸς χαλκογράφος δὲ φαίνεται νὰ ἤξερε ἑλληνικά. Μὲ +...+ σημείωσα ὑποθετικὴ ἀνάγνωση δυσανάγνωστου σημείου, μὲ [...] σημείωσα ἐξοβελιζόμενο γράμμα. Ἔγραψα μὲ β τὸ ευδοματίοις στὸ τέλος τοῦ Β΄ κειμένου. Χώρισα σὲ στίχους τὸ Β΄ κείμενο ἐνῶ δὲν τόλμησα νὰ κάνω τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τὸ Α΄ κείμενο στὶς περιπτώσεις ποὺ μποροῦσε νὰ γίνει.

Ψηφιοποιήθηκε από τη Βιβλιοθήκη του Ιονίου Πανεπιστημίου
Με την άδεια της Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού

εσωθεν βασιλεύσει ἔθνη πάμπολα κατάρξει/τῆ ὀγδόη της ινδικτου πελοποντησον καταρξει τη εννατη τῆς ινδικτου εις τα βορια τα/μέρη μελει διὰ νὰ στρατευσει τη δεκατη της ινδικτου τους δαλματας τροπώσει και/τας νησους ερημωσει μεχρι του εὐξινου ποντου ιστρογειτονας πορθήσει παλιν επιστρε/ψει ἔτι χρονον τους δαλματας πολεμον εγηρει μεγα μερικῶς τε συντριβῆναι και/τα πληθη και τα φυλλα συνοδεῖ των εσπεριων δια θαλάσσης καὶ ξηρᾶς τον πόλεμον / συνάψουν καὶ τον ἰσμαὴλ τροπώσουν το απογονον αυτου βασιλεύσει ελαττον μικρον/ολιγον τοδε ξανθὸν γενος ἅμα μετα των πρακτορων ὅλον ισμαὴλ τροπώσουν την επτα/λοφον επαρουν μετα των προνομειῶν τότε πολεμον εγειρουν ἔκφυλον ἠγριωμενον μέ/χρι της πεμπτέας ὥρας καὶ φωνὴ βοήσει τριτον στῆτε στῆτε μετὰ φοβου σπεύσατε/πολλὰ σπουδαίως εἰς τα δεξια τα μέρη ανδραν εὕρητε γεναιον θαυμαστον και ρωμα/λαῖον τοῦτον ἔξετε δεσπότην φιλος γὰρ εμὸς ὑπάρχει και αυτὸν παραλαβοντες,/θέλημα ἐμον πληρεῖτε.

Profetia ritrovata nella/citta di Costantinopoli scolpita in una/colonna di marmore, la quale è stata dichiarata da alcuni come/di sotto. Altri dicono questa cosa esser stata ritrovata intagliata nel marmore della sepoltura di / S. Costantino, et essere stata interprelata dal Patriarca San Scolario.

Nella prima inditione il Regno d'ismael chiamato Mahomet/distuggerà la famiglia de paleologhi, signoreggiara la Città de/sette colli, et a quella regnara, et commandara a molte genti. Nell'/Ottava inditione acquistara la Morea, overo Peloponese. Nella/Nona inditione condura l'essercito nelle parti Settentrionali. Nella/Decima inditione scacciara i Popoli della Dalmatia, distruggerà/l'isole sin nel mar Maggiore et saccheggiara i vicini al Danubio da/poi fra certo tempo ritornara in Dalmatia, et solevara una gran/dissima guerra, talche particolarmente sarano fracassate le nati/oni et i popoli Occidentali per Mare et per terra, cosi che per/la guerra incominciata sia scacciato ismael; la cui descendentia/regnarà poco men che poco. Ma la generatione bionda insieme/con di Parthi scacciara tutto ismael, innalzando la Citta de/setti Colli, insieme confederari. Allhora sara accesa una guerra/intestina sin alla quinta hora, et una voce gridarà tre/volte state fermi state fermi ad obedientia affrettate molte/imprese con diligenza. Trovarete alla parte destra un hu/omo generoso, maraviglioso, et robusto, questo pigliate per signore/percio che è amico mio et cosi si adempira la volunta mia.

Ψηφιοποιήθηκε από τη Βιβλιοθήκη του Ιονίου Πανεπιστημίου
Με την άδεια της Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού

[Β΄]

Ἕτερος Χρησμός:
Ὁ λέων ὁ σοφώτατος ὁ μέγας αὐτοκρατωρ
λεγει γαρ πεν/τε βασιλεῖς ἀπόγονοι τῆς ἄγαρ
παραχορησει τοῦ θεοῦ κυριου τοῦ δεσπότου
την πολιν βασιλεύσου/σι φημι τὴν Κωνσταντινου
μετὰ πολλῆς δυναμεως ταύτην περικρατησουν
ἔχι αυτοὺς/τοὺς βασιλεῖς γλυπτοὺς εν τῶ κιόνι
καὶ ἐν τῆ χειρα ἔχωσι ξιφη γεγιμνομένα
και/οφις μεγας ίσταται ορθ[ρ]ιος εν τῶ μεσω
αυτῶν τῶν πεντε ἡγεμῶν πολλα ηγριωμενα
πε/ρι του πεμπτου τε φησιν ευθέως τέλος λάβι
και βασιλευσει χριστιανὸς αὐτὴν παλιν ωρι/σει
ὡς και ο ετερος χρησμος ὅμοια τούτου λεγει
ὃς εν τω ταφω ἄνωθεν ευρέθη / γεγραμμενος
τοῦ θειου κωνσταντινου τε καὶ ἦσαν τα στοιχεῖα
ατινα εξηγηθηκεν ὁ / θεῖος πατριαρχης
σχολαριος ο αγιος γενναδιος ὁ μεγας
μωαμεθ το απογονον ὀλιγον / βασιλευσει:
Εβδοματιοις το τέλος τῶν ισμαηλιτῶν ἀποκαλυφθήσεται,
Δρά/μετε παντες προς δυσμας επταλοφου·
και παλιν ἔξει επταλοφος το κράτος.

Altra Profetia.

Leone il sapientissimo ci grand'imperatore lascio in ricordo, che/cinque Re descendenti d'Agar, per permissione del Signor iddio,/ regnarano nella Citta dico di Constantino con grande essercito et/ potenza; in questa signoregiarano con la sua lancia. Re scolpiti/ nella Colonna, et hanno spade ignude nella mano destra, et nel/ mezzo d'essi cinque Capitani stara un gran serpente molto fiero; / et del quinto dice che verra presto il fine. Et un Christiano regna/ra et mettera i confini ad essa Citta, come appunto dice un altra/Profetia di cose simili a queste, la quale fu ritrovata sopra la sepol/tura del Beato Costantino et di essa espose alcuni versi il Patriarcha / San Scolario, et S. Gennadio, il gran Mahomet, et la discendentia di/lui regnarà poco in sette numeri il fine de gli ismaeliti sara rive-/ lato inviamoci tutti verso l' Occidente alla Città de sette Colli,/che la Città de setti Colli havrà di novo l'imperio et signoria.

Τὸ Α΄ κείμενο εἶναι ὁ Χρησμὸς τοῦ τάφου τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ἀπὸ τὰ πιὸ γνωστὰ χρησμολογικὰ κείμενα, καθὼς μαρτυροῦν τὰ χειρόγραφα

Ψηφιοποιήθηκε από τη Βιβλιοθήκη του Ιονίου Πανεπιστημίου
Με την άδεια της Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού

ἀλλὰ καὶ οἱ ἔντυπες ἐκδόσεις[3]. Οἱ χρονογραφίες τῆς Τουρκοκρατίας τυπώνουν πάντοτε τὸ χρησμὸ αὐτὸ στὸ τέλος τους[4]. Οἱ διαφορὲς ποὺ παρουσιάζει τὸ Α΄ κείμενο τοῦ μονόφυλλου ἀπὸ τὴν ἄλλη παράδοση δὲν εἶναι μεγάλες. Οἱ πρῶτες 4 ἀράδες, ποὺ χρησιμεύουν γιὰ εἰσαγωγή, λείπουν ἀπὸ τὶς περισσότερες ἔντυπες ἐκδόσεις καὶ τὰ χειρόγραφα. Δὲν εἶναι ὅμως ἄγνωστες ἀφοῦ π.χ. ὁ Λ. Ἀλλάτιος (1561)[5] μαρτυρεῖ τὴν ὕπαρξη κώδικα μὲ τὸ κείμενο: *Χρησμὸς ὅσπερ εὑρέθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν εἰς μίαν κολώναν μαρμαρίτικην διὰ ψηφίων γεγραμμένος, ὃν ἐξεκαθάρισεν. Ἄλλοι δὲ λέγουν ὅτι ταῦτα τὰ γράμματα ηὑρέθησαν σημειωμένα ἐν μαρμάρῳ τοῦ τάφου τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ ἐξήγησε ταῦτα ὁ ἐν ἁγίοις πατριάρχης Σχολάριος.* Μιὰ ἄλλη διαφορά: *και τας νησους ερημωσει μεχρι του εὐξινου ποντου ιστρογειτονας πορθησει*, μεταφέρεται στὸ κείμενο τοῦ μονοφύλλου ἀπὸ τὴν «πρώτη τῆς ἰνδίκτου» στὴ «δεκάτη τῆς ἰνδίκτου».

---

3. Anselmus Bandurius, Imperium Orientale sive Antiquitates Constantinopolitanae. τ. I Παρίσι 1711 σ. 184 καὶ Βενετία ²1729 σ. 159· ἀπὸ τὴν ἔκδοση αὐτὴ ἀνατυπώθηκε: J.-P. Migne, Patrologia Graeca τ. 160 Παρίσι 1866 στ. 767 - 774. Π. Δ. Στεφανίτζη, Συλλογὴ διαφόρων προρρήσεων... Ἀθήνα 1838 σ. 51 - 54. Τὰ εὑρεθέντα γράμματα ἐπὶ τοῦ Τάφου τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ ἑρμηνευθέντα ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Γενναδίου κατὰ τὸ 1430. Ἐν Ἑρμουπόλει ἐκ τῆς Τυπογραφίας Μ. Π. Πετρίδου 1854, σ. 16· βλ. Philippe Iliou, Un projet bibliographique d' E. Legrand : La «Bibliographique Hellénique du XIXe siècle», *Byzantinisch - Neugriechische Jahrbücher* 22 (1977) σ. 76 ἀρ. 256. Σπυρίδωνος Λάμπρου, Τὸ ὑπ' ἀριθμὸν ΛΘ΄ κατάλοιπον/Τὸ ὑπ' ἀριθμὸν ρια΄ κατάλοιπον. Ἐπιμέλεια Κ. Ι. Δυοβουνιώτη, *Νέος Ἑλληνομνήμων* 19 (1925) 97 - 138. Νίκου Α. Βέη, Περὶ τοῦ ἱστορημένου χρησμολογίου τῆς Κρατικῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Βερολίνου καὶ τοῦ θρύλου τοῦ «Μαρμαρωμένου βασιλιᾶ», *Byzantinisch-Neogriechische Jahrbücher* 13 (1937) 203-244 λς΄. Ὁ Λάμπρος καὶ ὁ Βέης δίνουν πληροφορίες γιὰ κώδικες ποὺ περιέχουν τὸ Α΄κείμενο. Στὴ Μαρκιανὴ Βιβλιοθήκη εἶδα τοὺς κώδικες *Marc. Gr. IV, 38 (coll 1365)* καὶ *Marc. Gr. VII, 3 (coll. 546)* ποὺ περιέχουν τὸ Α΄ κείμενο· βλ. E. Mioni Codices Graeci Manustripti Bibliotecae Divi Marci Venetiarum, τ. I μέρος II Ρώμη 1967 σ. 227 - 228 καὶ τ. II Ρώμη 1960 σ. 19 - 21. Τὸ Α΄ κείμενο ὑπάρχει καὶ στὸν κώδικα ποὺ παρουσίασε ὁ Α. Μαρκόπουλος, Ἕνα χειρόγραφο ἀπὸ τὸ Μελένικο στὴ Βιβλιοθήκη John Rylands τοῦ Μάντσεστερ (ψευδο-Δωρόθεος, Λέων Στ΄ ὁ Σοφός), *Μνήμων* 5 (1975) σ. 46, 48. Marcel Bataillon Mythe et connaissance de la Turquie en Occident au milieu du XVIe siècle, *Venezia e l'Oriente fra tardo Medioevo e Rinascimento*, Βενετία 1966 σ· 469 ὅπου λόγος γιὰ φυλλάδιο μὲ ἰταλικὴ καὶ γερμανικὴ μετάφραση τοῦ χρησμοῦ τοῦ τάφου τοῦ Μ. Κωνσταντίνου (Α΄ κείμενο) ποὺ τοποθετεῖται μετὰ τὸ 16ο αἰ. Πρβλ. καὶ σημ. 20.

4. Δωροθέου Μονεμβασίας, Βιβλίον Ἱστορικόν... Βενετία, Γλυκύς, 1818 σ· 538-540· ἡ πρώτη ἀπὸ τὶς 22 γνωστὲς ἐκδόσεις τὸ 1631. Ματθαίου Κιγάλα, Νέα Σύνοψις Διαφόρων Ἱστοριῶν... Βενετία 1637 σ. φκε΄- φκς΄.

5. Γεωργίου Ἀκροπολίτου, Χρονικὴ Συγγραφή... Leone Allatium... De Georgiorum. Βενετία 1729 μέρος II σ. 147· πρβλ. J.-P. Migne, Patrologia Graeca τ. 160 στ. 769.

Ψηφιοποιήθηκε από τη Βιβλιοθήκη του Ιονίου Πανεπιστημίου
Με την άδεια της Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού

Τὸ Β΄ κείμενο εἶναι Χρησμὸς «περὶ τοῦ τέλους τῶν Ἰσμαηλιτῶν», γνωστὸς ἀπὸ τὰ Χρησμολόγια[6]. Ἀπὸ τοὺς 28 στίχους ποὺ παραδίδει τὸ Χρησμολόγιο τοῦ Βερολίνου τὸ μονόφυλλο περιλαμβάνει τοὺς στίχους 7 - 22 καὶ συμπληρώνεται ἀπὸ 3 στίχους παρμένους ἀπὸ ἄλλα χρησμολογικὰ κείμενα. Εἶναι 3 στίχοι συνθηματικοὶ καὶ ἀσύνδετοι μεταξύ τους ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ ὑπόλοιπο κείμενο.

Εἰκονογράφηση

Τὸ μονόφυλλο κοσμοῦν δύο παραστάσεις· ἡ μία κάτω καὶ ἡ δεύτερη δεξιά, ὑψηλῆς τέχνης τοῦ 16ου αἰ., λαμπρὰ χαραγμένες στὸ χαλκό.

Ἡ κάτω παράσταση ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο σύνολα τριῶν μορφῶν, ποὺ τὰ συνδέει ὁ Λέων τοῦ ἁγίου Μάρκου, τὸ σύμβολο τοῦ βενετικοῦ κράτους· πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι του ἡ ἐπιγραφὴ *S. Marcus*, ἐνῶ κάτω ὑπάρχει περίγραμμα ἐπιγραφῆς ποὺ ἴσως εἶχε χαραχτεῖ καὶ ἀποξέστηκε. Τὸ τελευταῖο αὐτὸ μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ πρώτη ἔνδειξη δεύτερης χρήσης τῆς χαλκογραφίας. Σημειώνω μὲ ἐπιφύλαξη ὅτι δεξιὰ ἀπὸ τὸ περίγραμμα τῆς ἐπιγραφῆς ἀχνοφαίνεται χρονολογία *MDLXX* [= 1570].

Τὸ σύνολο τῶν τριῶν μορφῶν ἀριστερὰ περιστάνει: Τὸ Δόγη τῆς Βενετίας, ποὺ κρατᾶ γυμνωμένο ὄρθιο σπαθί, σημάδι ἐμπόλεμης περιόδου γιὰ τὸ βενετικὸ κράτος (σὲ ἄλλες παραστάσεις τὸ σπαθὶ κρατᾶ ὁ Λέων τοῦ ἁγίου Μάρκου). Ἡ παράσταση τοῦ *Veneto Principe* εἶναι στὸν τύπο ποὺ δίνει ὁ Vecellio στὰ τέλη τοῦ 16ου αἰ.[7]

Ἡ μεσαία μορφὴ εἶναι ὁ ἀρχάγγελος Μιχαήλ, *Angelus Michael*, ποὺ στὸ δεξί του χέρι κρατᾶ ὁδηγητικὰ τὸν ἐσταυρωμένο Χριστό, ἐνῶ στὸ ἀριστερό του κρατᾶ κλάδο.

Ἡ μορφὴ δεξιὰ περιστάνει τὸν Τσάρο τῆς Ρωσίας, *Re Ruso*, ποὺ κρατᾶ στὸ ἀριστερό του χέρι τόξο καὶ στὸ δεξιὸ βέλος, ἀλλὰ ἡ μορφή του δὲ μοιάζει μὲ τὶς γνωστὲς παραστάσεις τῶν Ρώσων βασιλέων[8].

Τόσο ὁ Veneto Principe ὅσο καὶ ὁ Re Ruso στρέφονται πρὸς τὸν ἀρχάγγελο Μιχαὴλ ἕτοιμοι νὰ δεχτοῦν τὰ κελεύματα τῆς ὁδηγητικὰ ἀποφασιστικῆς του παρουσίας, ἐνῶ ὁ προπορευόμενος Λέων τοῦ ἁγίου Μάρκου ἔχει ἁρπάξει ἀπὸ τὸ ροῦχο τὴ μεσαία μορφὴ τοῦ δεύτερου δεξιὰ συνόλου, ποὺ παριστάνει τὸ σουλτάνο τῶν Τούρκων, τὸ *Re Selimi*, τραγόμορφο μὲ τὸ τόξο ριγμένο στὸ δεξιὸ ὦμο καὶ στὸ δεξιὸ χέρι βέλος στραμμένο πρὸς τὰ κάτω, σημάδια μάχης ποὺ τέλειωσε. Ἡ μορφὴ τοῦ Re Selimi εἶναι κοντὰ

---

6. Ὁ Λ ά μ π ρ ο ς, ὅ.π. σ. 97, 99 δίνει πληροφορίες γιὰ τοὺς κώδικες ποὺ περιέχουν τὸ Β΄ κείμενο καὶ ἐκδίδει τὸ κείμενο τοῦ χρησμοῦ ἀπὸ τὸν κώδικα τοῦ Τορίνου. Ὁ Β έ η ς, ὅ.π. σ. 242 - 244 ἐκδίδει τὸ κείμενο ἀπὸ τὸν κώδικα τοῦ Βερολίνου.

7. C e s a r e V e c e l l i o, Degli habiti antiqui et moderni di diverse parti del mondo. Βενετία 1590 καὶ ²1598 φ. 77 καὶ 57 ἀντίστοιχα: *Principe ò Doge.*

8. V e c e l l i o, στὸ ἴδιο ²1598 φ. 283 μιὰ ἐντελῶς διαφορετικὴ μορφὴ τσάρου.

Ψηφιοποιήθηκε από τη Βιβλιοθήκη του Ιονίου Πανεπιστημίου
Με την άδεια της Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού

στὸ γνωστὸ τύπο παράστασης τῶν Τούρκων σουλτάνων[9].

Ἀριστερὰ καὶ πίσω ἀπὸ τὸ Re Selimi στέκεται φτερωτός, στεφανωμένος θάνατος μὲ τὸ δρεπάνι στὸ δεξιὸ χέρι, μὲ τὸ ἀριστερὸ κρατᾶ ὑψωμένη τὴν κλεψύδρα, δικαιολογία τῆς παρουσίας του. Δεξιὰ στέκεται ἔνοπλος θάνατος ποὺ παραλαβαίνει τὸ Re Selimi.

Ἡ ἀναγεννησιακὴ τέχνη ἔδωσε τὰ σύμβολα καὶ ἀρκετὴ ἀπὸ τὴ φρίκη της μπροστὰ στὸ θάνατο γιὰ νὰ εἰκονιστεῖ τὸ τέλος τοῦ σουλτάνου καὶ τῆς βασιλείας του[10].

Στὴ δεξιὰ παράσταση ἔχουμε μιὰ κολώνα μὲ ἁπλὸ κιονόκρανο, χωρισμένη σὲ πέντε ζῶνες μὲ ἀνάγλυφες μορφές. Στὴ βάση τῆς κολώνας ἀνοιχτὸς τάφος καὶ ἐντός του ἀνθρώπινος σκελετός. Στὴν πρώτη (κάτω) ζώνη τῆς κολώνας τέσσερις βασιλεῖς μὲ ποικίλα στέμματα καὶ γυμνὰ ξίφη, ἐνῶ ἡ ἐπιγραφὴ στὸ χεῖλος τοῦ παρακειμένου τάφου δίνει τὴν ἐξήγηση, χριστιανοὶ αὐτοκράτορες: *Cristiani Imperatori*. Ἡ ἴδια ἐπιγραφὴ στὴν κορυφὴ τῆς κολώνας ἀναφέρεται στὶς τρεῖς παρόμοιες μορφὲς τῆς πέμπτης (ἄνω) ζώνης. Οἱ ἐνδιάμεσες τρεῖς ζῶνες τῆς κολώνας κοσμοῦνται ἀπὸ πέντε μορφὲς Τούρκων σουλτάνων μὲ γυμνὰ ξίφη, κοντὰ στὸν τύπο τῆς μορφῆς ποὺ εἴδαμε στὴν κάτω παράσταση τῆς χαλκογραφίας. Ἕνα ὄρθιο φίδι μὲ ἀνοιχτὸ στόμα, σημάδι φόβου καὶ θανάτου, εἰκονίζεται ἀνάμεσα στὶς μορφὲς τῶν σουλτάνων, ἐνῶ δεξιὰ τῆς κολώνας εἶναι χαραγμένο: *Agareni Imperatori*.

Ὁλόκληρη ἡ δεξιὰ παράσταση εἶναι χαραγμένη ὅπως ἀπαιτεῖ ὁ συνδυασμὸς τῶν δύο χρησμῶν ποὺ ἀναγράφονται καὶ μᾶς παραδίδουν τὰ Χρησμολόγια: χαράζεται ὁ τάφος (τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου) ἐνῶ παραλείπεται ἡ μορφὴ τοῦ ἐξηγητῆ Σχολάριου. Ἡ κολώνα εἶναι εἰκονολογικὰ ὅμοια μὲ τὴν παράσταση τοῦ Χρησμολογίου τοῦ Βερολίνου[11].

Χρονολόγηση καὶ χρήση.

Ὅπως σημείωσα στὴν ἀρχή, ὁ ἔμπειρος βιβλιοθηκάριος τῆς Μαρκιανῆς, τοῦ β΄ μισοῦ τοῦ 19ου αἰ., κατέταξε τὸ μονόφυλλο στὸν τόμο *Parte*

9. Vecellio, στὸ ἴδιο 1590 φ. 376 καὶ ²1598 φ. 358.

10. Alberto Tenenti, Il senso della morte e l'amore della vita nel Rinascimento (Francia e Italia) Τορίνο, Einaudi, 1957 καὶ ἀνατύπωση 1977, κυρίως σ. 410 κέξ. καὶ εἰκόνες 1, 15 - 16, 32, 33, 57. Γιὰ τὸ ἴδιο θέμα στὸν ἑλληνικὸ χῶρο πληροφορίες καὶ βιβλιογραφία δίνει ὁ Γ. Θ. Ζώρας, Πένθος θανάτου, ζωῆς μάταιον καὶ πρὸς Θεὸν ἐπιστροφή, Ἀθήνα 1970, κυρίως σ. 21 κέξ. Σημειώνω μιὰ παρατήρηση γιὰ τὴν εἰκονογράφηση (ξυλογραφία) τῆς ἔκδοσης τοῦ 1564 τοῦ στιχουργήματος «Πένθος θανάτου...» ποὺ παριστάνει θρίαμβο τοῦ θανάτου: ὅμοια ξυλογραφία κοσμεῖ τὸ βιβλίο τοῦ Francesco Petrarca, Le Rime, Βενετία 1573. Γιὰ σύγκριση τῶν δύο ξυλογραφιῶν βλ. πρόχειρα Ζώρας, ὅ.π. πίν. ς΄, σ. 48 - 50 καὶ Tenenti, ὅ.π. εἰκόνα 32.

11. Βέης, ὅ.π. σ. 221, εἰκ. 1, ὁ τάφος, σ. 241, εἰκ. 10, ἡ κολώνα. Λάμπρος, ὅ.π. σ. 123 δίνεται ἡ πληροφορία ὅτι ἡ εἰκόνα τῆς κολώνας ὑπάρχει καὶ στὸν κώδικα τοῦ Τορίνου.

Ψηφιοποιήθηκε από τη Βιβλιοθήκη του Ιονίου Πανεπιστημίου
Με την άδεια της Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού

Veneto Guerre ocl Turco 1668 al 1717 μὲ ἀρ. 33 ἀνάμεσα σὲ φυλλάδια ποὺ ἀναφέρονται στὶς βενετοτουρκικὲς συγκρούσεις τῆς ἐποχῆς, πρὶν ἀπὸ χρονολογημένο φυλλάδιο τοῦ 1718.

Ἡ ποιότητα τοῦ χαρτιοῦ συνηγορεῖ σ' αὐτὴ τὴ χρονολόγηση ἀλλὰ τὰ γνωστὰ ἐγχειρίδια ὑδατοσήμων δὲν περιέχουν τὸ ὑδατόσημο τοῦ μονόφυλλου. Μετὰ ἀπὸ σύγκριση τοῦ ὑδατόσημου αὐτοῦ μὲ ὑδατόσημα χαρτιῶν ποὺ χρησιμοποίησαν τὰ τυπογραφεῖα τῆς Βενετίας στὶς ἀρχὲς τοῦ 18ου αἰ., βρῆκα ὅτι ὅμοιο ὑδατόσημο ἔχει καὶ τὸ χαρτὶ ποὺ χρησίμεψε γιὰ νὰ χαραχτεῖ τὸ σχέδιο τῆς ναυμαχίας Τούρκων καὶ Βενετῶν στὴν Κέρκυρα τὸ 1716[12]. Ἡ χρονολόγηση αὐτὴ γεννᾶ ἀρκετὰ προβλήματα, ὅπως θὰ φανεῖ στὴ συνέχεια.

Ἀπὸ τὴν εἰκονογραφία τοῦ μονόφυλλου, ἡ δεξιὰ παράσταση ποὺ παρουσιάζει τὴ μαρμαρένια κολώνα καὶ τὸν τάφο τοῦ Μ. Κωνσταντίνου εἶναι μέσα στὴν παράδοση τῶν ἱστορημένων χρησμολογίων ἀπὸ τὸ 15ο - 16ο αἰ. (κώδικες Τορίνου καὶ Βερολίνου).

Ἡ κάτω παράσταση, μὲ τὶς ἑφτὰ μορφὲς ποὺ εἰκονίζει, παρουσιάζει τὴ σύναψη μιᾶς συμμαχίας, μιὰ σταυροφορία - πόλεμο ποὺ ἔγινε καὶ τοὺς σκοπούς τους νὰ πραγματοποιοῦνται: ἡ συμμαχία Βενετίας - Ρωσίας ὁδηγημένη ἀπὸ τὶς οὐράνιες δυνάμεις μὲ δύναμη κρούσης τὸ Λέοντα τοῦ ἁγίου Μάρκου καταλύει τὴ δύναμη τῶν Τούρκων καὶ οἱ δυνάμεις τοῦ κάτω κόσμου ἁρπάζουν τὸν Τοῦρκο σουλτάνο.

Ἀλλὰ ὁ Τοῦρκος σουλτάνος εἶναι ἐπώνυμος: *Re Selimi*. Κοιτάζοντας τὸν κατάλογο τῶν Τούρκων σουλτάνων βλέπουμε: Σελὴμ Β΄ (1566 - 1574), Σελὴμ Γ΄ (1781 - 1807). Ὁ δεύτερος βέβαια εὔκολα ἀποκλείεται. Ὁ πρῶτος μᾶς ὁδηγεῖ στὴν ἐποχὴ τῆς Ναυμαχίας τῆς Ναυπάκτου (1571), στὸ κέντρο μιᾶς περιόδου πνεύματος σταυροφορίας καὶ ἱεροῦ πολέμου καὶ ὅπως σημείωσα προηγουμένως στὸ κάτω μέρος τῆς χαλκογραφίας διαβάζω χρονολογία 1570.

Ἀντίθετα ἡ ἐνεργὸς παρουσία τοῦ τσάρου ἀνάμεσα στὶς δυνάμεις μιᾶς συμμαχίας κατὰ τῆς Τουρκίας δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς μεταφέρει πιὸ πίσω ἀπὸ τὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 17ου αἰ.[13]

Οἱ χρονολογίες ποὺ σημειώθηκαν ἀπέχουν μεταξύ τους τουλάχιστον ἕνα αἰώνα. Γιὰ τὸ πρόβλημα αὐτὸ διερεύνησα τὴν παρακάτω ὑπόθεση: ἡ χαλκογραφικὴ πλάκα εἶναι τοῦ 1570 καὶ χαλκογραφίες της χρησιμοποιήθη-

12. Armate Cristiana e Turca MDCCXVI, Βενετία 1718 (Biblioteca Marciana Misc. 167. 35 - 36).

13. Ἀποστόλου Ε. Βακαλοπούλου, Ὁ Μέγας Πέτρος καὶ οἱ Ἕλληνες κατὰ τὰ τέλη τοῦ 17 καὶ τὶς ἀρχὲς τοῦ 18 αἰ., *Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης* 11 (1969) 247 - 259.

Ψηφιοποιήθηκε από τη Βιβλιοθήκη του Ιονίου Πανεπιστημίου
Με την άδεια της Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού

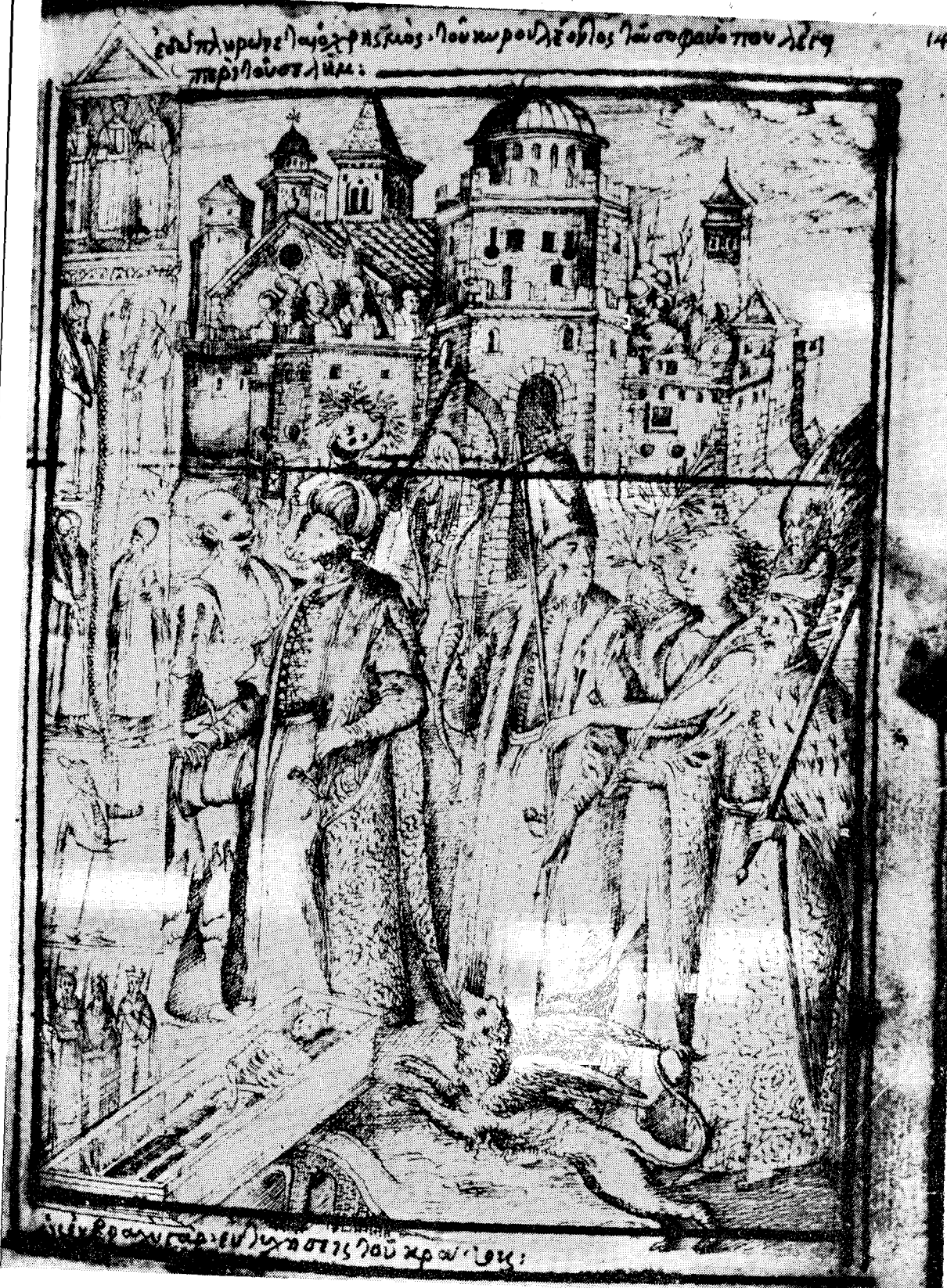

Πίν. 2 Μικρογραφία ἀπὸ τὸ χειρόγραφο τοῦ Γεωργίου Κλόντζα (Marc. Gr. VII, 22 coll. 1466 φ. 140r)

Ψηφιοποιήθηκε από τη Βιβλιοθήκη του Ιονίου Πανεπιστημίου
Με την άδεια της Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού

Ψηφιοποιήθηκε από τη Βιβλιοθήκη του Ιονίου Πανεπιστημίου
Με την άδεια της Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού

regnara poco men che poco. Ma la generatione bionda insieme con li Paothi scacciara tutto ysmael innalzando la Citta de sette Colli, insieme consederan. Allhora sara accesa una guerra intestina fin alla quinta hora. & una uoce gridara tre uolte state fermi state fermi ad obedientia affrenate molte imprese con diligenza. Trouarete alla parte destra un huomo generoso marauiglioso et robusto, questo pigliate per signore, percioche è unico mio. & cosi si adempira la uolontà mia.

ALTRA PROFETIA

LEONE il sapientissimo et grand imperatore lascio in ricordo, che cinque Re descendenti d'Agar per permissione del Signor Iddio regnarano nella Citta dico di Costantino cō grande essercito & potenza: in questo Signore giarano con la sua lancia i Re scolpiti nella Colonna. & hanno spade ignude nella mano destra et nel mezzo d'essi cinq Capitani stara un gran serpente molto fiero. Et del quinto dice che uerra presto il fine. Et un Christiano regnara & mettera i uandali ad essa Citta. come appunto dice un altra Profetia di cose simili a queste la quale fu ritrouata sopra la sepoltura del Beato Costantino. et di essa espose alcuni uersi il Patriarcha san Scolario. & S. Gennadio. il gran Mahomet. & la discendentia di lui regnera poco in sette numeri il fine de gli ysmaeliti sara riuelato. inuiamoci tutti uerso l'Occidente alla Citta de sette Colli. che la Citta de sette Colli haura di nouo l'imperio et signoria.

Πίν. 1 Τὸ μονόφυλλο τῆς Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης (Misc. 167.33)

Ψηφιοποιήθηκε από τη Βιβλιοθήκη του Βυζαντινοῦ Πανεπιστημίου
Με την άδεια της Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού

Ψηφιοποιήθηκε από τη Βιβλιοθήκη του Ιονίου Πανεπιστημίου
Με την άδεια της Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού

Πίν. 3 Μικρογραφία μὲ τὰ σύμβολα τῆς Sacra Liga (Marc. Gr. VII, 3 coll. 546 φ. 4r)

Ψηφιοποιήθηκε από τη Βιβλιοθήκη του Ιονίου Πανεπιστημίου
Με την άδεια της Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού

Ψηφιοποιήθηκε από τη Βιβλιοθήκη του Ιονίου Πανεπιστημίου
Με την άδεια της Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού

καν στὶς παράμονὲς τῆς Ναυμαχίας τῆς Ναυπάκτου ἀπὸ τοὺς Βενετούς. Τὸ τμῆμα τῆς χαλκογραφικῆς πλάκας ποὺ παριστάνει τοὺς «συμμάχους» Δόγη καὶ Τσάρο πρέπει νὰ τροποποιήθηκε γιὰ νὰ φτάσει στὴ μορφὴ ποὺ μᾶς παραδίδει τὸ μονόφυλλο. Ἀποξέστηκε ἐπίσης ἡ χρονολογία πού, ὅπως σημειώθηκε, ὑπῆρχε στὸ κάτω μέρος καθὼς καὶ κάποια ἐπιγραφὴ ποὺ θὰ ὑπῆρχε στὸ περίγραμμα. Ἡ ἐπιγραφὴ *Re Selimi* πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ Τούρκου σουλτάνου δὲν ἀποξέστηκε γιατὶ ἴσως τὸ Selimi εἶχε μεταπέσει σὲ τίτλο ποὺ κατὰ κάποιο τρόπο σήμαινε τὸ σουλτάνο[14].

Γιὰ τοὺς χρόνους τῆς Ναυμαχίας τῆς Ναυπάκτου στὴν παράσταση τῶν «συμμάχων» θὰ θέλαμε μιὰ παράσταση τῆς Sacra Liga: Βενετία, Βατικανό, Αὐστρο-Ἱσπανία. Μιὰ τέτοια παράσταση συμβολικὴ τῶν τριῶν συμμάχων τῆς Sacra Liga μᾶς ἔρχεται ἀπὸ δύο ἱστορημένους κώδικες τοῦ 16ου αἰ.[15] καὶ τὴν ἔντυπη ἔκδοση χρησμολογίου τῆς Brescia τοῦ 1596[16]: ἡ παράσταση τοῦ 8ου χρησμοῦ, ποὺ σὲ ὅλα τὰ ἄλλα ἱστορημένα χρησμολόγια ξέρουμε ὅτι εἰκονίζει τρεῖς σημαῖες μὲ ἁπλοὺς σταυρούς, ἀντικατέστησε ἐδῶ τοὺς ἁπλοὺς σταυροὺς μὲ τὰ σύμβολα τῶν συμμάχων τῆς Sacra Liga, τὸ δικέφαλο ἀετὸ (Αὐστρο-Ἱσπανία), τὴν παπικὴ τιάρα (Βατικανό), τὸ Λέοντα τοῦ ἁγίου Μάρκου (Βενετία). Βλ. πίνακα 3.

Ἀλλὰ ἡ παράσταση ποὺ εἶναι πολὺ πιὸ κοντὰ στὴν εἰκονογραφία τοῦ μονόφυλλου ποὺ ἐξετάζουμε εἶναι μιὰ μικρογραφία τοῦ ἱστορημένου χρησμολογίου τῆς Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης ποὺ ἱστορήθηκε ἀπὸ τὸν Γεώργιο Κλόντζα στὸ Χάνδακα τὸ 1591 - 1592[17].

14. Ἡ ὑπόθεση αὐτὴ ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ τὸν τίτλο τοῦ φυλλαδίου: Distinto Ravaglio delle Supplicationi, e Digiuni ordinate dal gran Signore in tutto lo Stato Ottomano Ameth Selim Sultano, Imperatore dell'Oriente & Occidente, Signor de Signori... Βενετία 1687. Τὸ Selim συνοδεύει τὸ Ameth σὰν τίτλος.

15. Οἱ δύο κώδικες εἶναι: *Marcianus Graecus VII, 3 (coll. 546)*, βλ. M i o n i, ὅ.π. τ. II σ. 19 - 21 καὶ *Palermitanus I.E.8*, βλ. A. D a n e u - L a t t a n z i, Il codice degli oracoli di Leone della Biblioteca Nazionale di Palermo, Atti dello VIII congresso internazionale di Studi Bizantini τ. I, Ρώμη 1953 σ. 38. Ἂν εἶναι εὔστοχη ἡ διατυπωμένη μὲ ἐπιφύλαξη προφορικὴ παρατήρηση τοῦ B o r i s F o n k i c ὅτι τὰ δύο αὐτὰ χειρόγραφα εἶναι γραμμένα ἀπὸ τὸ ἴδιο χέρι, ἴσως τοῦ Ἀντώνιου Ἐπισκοπόπουλου ποὺ τὸν βρίσκουμε στὴ Βενετία τὸ 1568, τότε τὰ χειρόγραφα αὐτὰ γράφτηκαν στὴ Βενετία (καὶ ἴσως ζωγραφίστηκαν ἐκεῖ) πρὶν ἀπὸ τὴ Ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου. (Γιὰ τὰ βιογραφικὰ τοῦ Ἐπισκοπόπουλου βλ. Χ. Γ. Π α τ ρ ι ν έ λ η, Ἕλληνες κωδικογράφοι τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως, *Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου* 8 - 9 (1958 - 59) 83.

16. Vaticinium Severi et Leonis Imperatorum, in quo videtur finis Turcatum in praesenti eorum Imperatore, una cum alijs nomullis in hac re Vaticiniis, Μπρέσια 1596 σ. 48.

17. Ἀ θ α ν α σ ί ο υ Δ. Π α λ ι ο ύ ρ α, Ὁ ζωγράφος Γεώργιος Κλόντζας (1540 ci - 1608) καὶ αἱ μικρογραφίαι τοῦ κώδικος αὐτοῦ. Ἀθήνα 1977. Οἱ σελίδες ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρουν ἐδῶ: χρονολόγηση κώδικα σ. 67 - 70, περιγραφὴ τῆς μικρογραφίας σ. 137 καὶ ἡ φωτογραφία τῆς μικρογραφίας τοῦ πίν. 295. Ἄλλη φωτογραφία τῆς ἴδιας μικρογραφίας: Marc. Gr. VII. 22 (coll. 1466) φ. 140r, τυπώνεται στὸν πίνακα 2 αὐτῆς ἐδῶ τῆς ἐργασίας.

Ψηφιοποιήθηκε από τη Βιβλιοθήκη του Ιονίου Πανεπιστημίου
Με την άδεια της Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού

Συγκρίνοντας τὴ μικρογραφία τοῦ Κλόντζα μὲ τὴ χαλκογραφία τοῦ μονόφυλλου μποροῦμε νὰ φτάσουμε στὸ συμπέρασμα ὅτι εἶναι πολὺ πιθανὸ ὁ Κλόντζας νὰ εἶχε πρότυπό του τὴ χαλκογραφία στὴν πρώτη της μορφὴ (1570).

Ἀπὸ τὶς διαφορὲς ποὺ παρουσιάζει ἡ μικρογραφία τοῦ Κλόντζα ἀπὸ τὸ πρότυπό της σημειώνω τὴν πόλη ποὺ ὑπάρχει στὸ βάθος μὲ ὑπερασπιστὲς στρατιῶτες στὰ τείχη της. Ἀνάλογη παράσταση βρίσκουμε καὶ στὸ βάθος τῆς μικρογραφίας, μὲ τὴ μαρμαρένια κολώνα, στὸ Χρησμολόγιο τοῦ Βερολίνου[18].

Ὁ Κλόντζας ζωγραφίζει τὶς μορφὲς ἀνάστροφα καὶ τὶς συμπτύσσει, ἀφοῦ ὁ χῶρος ποὺ διαθέτει εἶναι μικρότερος ἀπὸ τὰ 2/3 τῆς χαλκογραφίας, παραλείποντας καὶ τὶς ἐπιγραφὲς γύρω ἀπὸ τὰ πρόσωπα. Ἔτσι ἐπεξηγηματικὴ μένει μόνο ἡ ἐπιγραφή: *Ἐδῶ πληρώνεται ὁ χρησμός, τοῦ κυροῦ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ ὅπου λέγει περὶ τοῦ Σελήμ:* (ἄνω) *Ὡς ἐν βραχὺ γὰρ εὐτυχήσεις τοῦ κράτους.* (κάτω).

Ἡ χρονολογημένη (1591 - 1592) μικρογραφία τοῦ Κλόντζα τοποθετημένη στὸ χειρόγραφό του ἀμέσως πρὶν ἀπὸ τὴν παράσταση τῆς Ναυμαχίας τῆς Ναυπάκτου μᾶς ἐπιτρέπει, ἀφοῦ θεωρήσαμε ὅτι ἔχει πρότυπο τὴν ἀρχικὴ μορφὴ τῆς χαλκογραφίας τοῦ μονόφυλλου, νὰ ὑποστηρίξουμε ὅτι ἡ χαλκογραφία τοῦ 1570 κυκλοφόρησε καὶ ἕνα ἀντίτυπό της ἔφτασε στὰ χέρια τοῦ Κλόντζα στὸ Χάνδακα. Παρόλο ποὺ πέρασαν εἴκοσι χρόνια ἀπὸ τὴ Ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου ὡς τὴν ὥρα ποὺ ὁ ζωγράφος ἑτοιμάζει τὸ χειρόγραφό του, ὁ Κλόντζας ἀντιγράφει τὴ χαλκογραφία ποὺ εὐαγγελιζόταν τὸ τέλος τοῦ σουλτάνου Σελὴμ κατὰ τοὺς χρησμούς. Ἀλλὰ κάτι τέτοιο δὲν ἔγινε καὶ τὸ ἤξερε καλὰ ὁ «χρονογράφος» Κλόντζας ποὺ εἰκονίζει καὶ τὴ συνθήκη Βενετίας - Σελὴμ στὸ μεθεπόμενο φύλλο τοῦ χειρογράφου του. Ἐδῶ ἔχουμε ἕνα καλὸ παράδειγμα γιὰ τὸν τρόπο ποὺ ἐνσωματώνονται στὴν παράδοση τῶν χρησμῶν καὶ οἱ ἑρμηνεῖες τους, ἔστω καὶ ἂν διαψεύστηκαν ἀπὸ τὰ γεγονότα.

Ἀλλὰ ἡ χρήση τῶν χρησμῶν (καὶ τῶν οἰωνῶν) τὴν ἐποχὴ τῆς Ναυμαχίας τῆς Ναυπάκτου μᾶς εἶναι καὶ ἀπὸ ἀλλοῦ μαρτυρημένη: Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1570 διαδίδεται στὸ Μιλάνο ἀπὸ τὸν Γεώργιο Μειζότερο ἡ πληροφορία γιὰ τὴν ἐμφάνιση τριῶν ἡλίων στὴν Κωνσταντινούπολη, ποὺ σήμαιναν, λέει, ὅτι ὁ Φίλιππος Β΄ τῆς Ἱσπανίας θὰ γίνει αὐτοκράτορας Ἑλλάδας καὶ Τραπεζούντας. Τὴν ἴδια ἐποχὴ διαδίδεται στὴ Νάπολη ὅτι οἱ τρεῖς σταυροὶ ποὺ ἐμφανίστηκαν πάνω ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη σημαίνουν τὸ τέλος τῆς βασιλείας τῶν Τούρκων καὶ ὁ G. F. Camozio φροντίζει νὰ τυπωθεῖ καὶ νὰ κυκλοφορήσει χαλκογραφία μὲ ἀναπαράσταση τοῦ φαινομένου,

18. Βέης, ὅ.π. σ. 241, εἰκ. 10.

Ψηφιοποιήθηκε από τη Βιβλιοθήκη του Ιονίου Πανεπιστημίου
Με την άδεια της Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού

γιὰ τὸ ἰταλικὸ κοινό[19].

Χρησμοὶ λοιπὸν γιὰ τοὺς Ἕλληνες, γιὰ τοὺς Βενετούς, τοὺς Ἰταλούς, γιὰ τοὺς Δυτικούς. Ἡ χαλκογραφία τοῦ Camozio, ποὺ εἴδαμε προηγουμένως, ἔγινε γιὰ τοὺς Ἰταλούς, τὸ μονόφυλλο, ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ ἐδῶ, γιὰ τοὺς Ἕλληνες καὶ τοὺς Βενετοὺς, τοὺς Ἰταλούς, τοὺς Δυτικοὺς συχγρόνως[20]. Καὶ αὐτὸ γινόταν μέσα στὶς κανονικότητες τῶν Χρησμολογίων: ἑλληνικὰ καὶ λατινικὰ ἢ ἰταλικά, Ἕλληνες καὶ ξένοι οἱ κτήτορες, οἱ χρῆστες, οἱ ἀντιγραφεῖς. Καὶ ὁ 16ος αἰ. ἡ ἐποχὴ τῆς μεγάλης παραγωγῆς. Οἱ Δυτικοὶ ζοῦν μὲ τὸ «φόβο τῆς Τουρκίας» καὶ ὄχι ἀδικαιολόγητα ἀφοῦ τὴν εἶδαν νὰ φτάνει μπροστὰ στὴ Βιέννη. Ἀντιστάθμισμα σ' αὐτὸ τὸ φόβο ἔρχονται οἱ προφητεῖες καὶ οἱ χρησμοί: ἐνόσω ἡ τουρκικὴ δύναμη - ἀπειλὴ μεγαλώνει, πληθύνεται καὶ ἐντείνεται ἡ διάδοση τῶν χρησμῶν καὶ τῶν ἑρμηνειῶν τους, ποὺ μιλοῦν γιὰ τὴν κατάλυση τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας[21].

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ οἱ ὑπόδουλοι λαοὶ τῆς διαλυμένης Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ποὺ ἡ κατάλυσή της δὲ σήμανε καὶ τὴ ρήξη τῆς ἰδεολογικῆς συνέχειας καὶ τῆς πίστης ὅτι ἡ πτώση τοῦ Βυζαντίου στοὺς Τούρκους ἔγινε «θείᾳ βουλήσει», εἶναι ἕτοιμοι νὰ ἀσπαστοῦν τὴν ἰδέα μιᾶς ἀναγέννησης τῆς Χριστιανικῆς βασιλείας καὶ πάλι «θείᾳ βουλήσει» μὲ τὴ βοήθεια μιᾶς σταυροφορίας τῶν Χριστιανικῶν λαῶν τῆς Δύσης[22].

Στὰ πλαίσια αὐτῶν τῶν ἰδεολογικῶν ρευμάτων καὶ τῶν συλλογικῶν συμπεριφορῶν στὴ Δύση καὶ στὴν Ἀνατολή, οἱ συγκεκριμένες ἱστορικὲς ἐμπειρίες προσδιορίζουν τὴν ἐκλεκτικὴ καὶ ἰδιόμορφη χρήση τῶν Χρησμῶν. Ἡ Ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου εἶναι ἕνα παράδειγμα.

19. Γιὰ τοὺς χρησμούς, τοὺς οἰωνούς, τὰ προγνωστικὰ καὶ τὶς εἰδήσεις, ποὺ κυκλοφοροῦσαν τὶς παραμονὲς τῆς Ναυμαχίας τῆς Ναυπάκτου βλ. Ι. Κ. Χ α σ ι ώ τ η, Οἱ Ἕλληνες στὶς παραμονὲς τῆς Ναυμαχίας τῆς Ναυπάκτου. Θεσσαλονίκη 1970 σ. 196 - 197 καὶ εἰκ. 24. Τ ο ῦ ἴ δ ι ο υ, Σχέσεις Ἑλλήνων καὶ Ἰσπανῶν στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας. Θεσσαλονίκη 1969 σ. 18 - 19.

20. Τὸ φυλλάδιο τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βιέννης *«New Relation eines Pronostici»* ποὺ πρέπει νὰ τυπώθηκε μετὰ τὸ 16ο αἰ., (ἀναφέρεται στὴ μελέτη τοῦ M. B a t a i l l o n ὅ.π. σ. 469 καὶ τώρα τὸ γνωρίζω καὶ ἀπὸ μικροταινία), δὲν εἶναι ἁπλῶς μετάφραση στὰ ἰταλικὰ καὶ στὰ γερμανικὰ τοῦ χρησμοῦ τοῦ τάφου τοῦ Μ. Κωνσταντίνου (τὸ Α' κείμενο τοῦ μονόφυλλου). Ἴσως γιὰ νὰ πείσει περισσότερο ὅτι εἶναι ἀποκρυπτογραφημένη προφητεία σημειώνει διάστιχα (ὅπως γίνεται καὶ στὸν πρωτότυπο ἑλληνικὸ χρησμὸ) καὶ τὴν κρυπτογραφημένη μορφὴ τοῦ χρησμοῦ (οἱ λέξεις μὲ τὰ κυριότερα σύμφωνα, χωρὶς τὰ περισσότερα φωνήεντά τους) στὴν ἰταλικὴ καὶ στὴ γερμανικὴ γλώσσα, σὰ νὰ βρέθηκε ἰταλικὰ ἢ γερμανικὰ χαραγμένος στὸν Τάφο τοῦ Μ. Κωνσταντίνου.

21. M. B a t a i l l o n, ὅ.π. σ. 451 - 470.

22. H é l è n e A r h w e i l e r, L'ideologie Politique de l'empire buzantin. Παρίσι 1975 σ. 119 - 128 καὶ ἑλληνικὴ μετάφραση Τούλας Δρακοπούλου: Ἑ λ έ ν η ς Γ λ ύ κ α ν τ ζ η - Ἀ ρ β ε λ έ ρ, Ἡ πολιτικὴ ἰδεολογία τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Ἀθήνα 1977 σ. 137 - 147. Ἀ π. Ε. Β α κ α λ ο π ο ύ λ ο υ, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τ. 3 Θεσσαλονίκη 1968 σ. 96 - 102.

Ψηφιοποιήθηκε από τη Βιβλιοθήκη του Ιονίου Πανεπιστημίου
Με την άδεια της Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού

Ἂς ξαναγυρίσουμε στὸ μονόφυλλο ὅπως μᾶς παραδόθηκε καὶ στὴν ἐποχὴ ποὺ τὸ χρονολογήσαμε: τέλη 17ου - ἀρχὲς 18ου αἰ.

Αὐτὴ ἡ ἐποχὴ θὰ μποροῦσε συμβατικὰ νὰ ὁριοθετηθεῖ ἀπὸ τὶς χρονολογίες 1684 καὶ 1718. Ἀπὸ τὴ σκοπιὰ ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρουν τὰ γεγονότα σὲ τούτη τὴν ἐργασία, τὸ 1684 εἶναι ἡ χρονιὰ ποὺ ἐκπρόσωποι τοῦ Πάπα, τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας, τοῦ βασιλιᾶ τῆς Πολωνίας καὶ τοῦ Δόγη τῆς Βενετίας ὑπογράφουν στὸ Linz τῆς Αὐστρίας ἐπιθετικὴ καὶ ἀμυντικὴ συμφωνία κάτω ἀπὸ τὴν πίεση τῆς τουρκικῆς παρουσίας μπροστὰ στὴ Βιέννη, γιὰ δεύτερη φορά, τὸν προηγούμενο χρόνο. Δυὸ χρόνια μετὰ στὴ συμμαχία θὰ μπεῖ καὶ ὁ Τσάρος τῆς Ρωσίας. Ἡ συμμαχία αὐτὴ ποὺ εἶναι γνωστὴ μὲ τὸ ὄνομα «Ἱερὸς συνασπισμὸς τοῦ Linz» θὰ ζήσει, περισσότερο σὰν ἰδέα καὶ ὄχι πάντα σὰν πρακτική,— ἰδιαίτερα ἀπὸ πλευρᾶς Ρωσίας — μέχρι τὴ συνθήκη τοῦ Πασάροβιτς (1718), δηλαδὴ σὲ ὁλόκληρη τὴν περίοδο ποὺ οἱ συγκρούσεις Βενετῶν καὶ Τούρκων στὸν ἑλληνικὸ χῶρο καταλήγουν σὲ καθοριστικὰ ἀποτελέσματα γιὰ τὰ συμφέροντα τῶν δύο αὐτοκρατοριῶν ἀλλὰ καὶ τὴν τύχη τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων[23].

Θεωρήσαμε ὅτι τὸ δίγλωσσο μονόφυλλο ἀπευθύνεται στὸ βενετικὸ κοινὸ καθὼς καὶ στοὺς Ἕλληνες ποὺ ἔχουν κάθε μορφῆς σχέση μὲ τὴ Βενετία. Ἀνιχνεύοντας τοὺς ὅρους ποὺ θὰ συναντήσει τὸ μονόφυλλο, ὅταν θὰ φτάσει στοὺς ἑλληνικοὺς πληθυσμούς, ἴσως πρέπει νὰ θεωρήσουμε καλὸ δείχτη τὸ τί φρονοῦσαν οἱ Ἕλληνες, ποὺ ζοῦσαν στὴ Βενετία, γιὰ τὴ ρωσικὴ παρουσία στὸν ἑλληνικὸ χῶρο καὶ μάλιστα γιὰ μιὰ βενετορωσικὴ συμμαχία.

Σημειώνω τέσσερις μαρτυρίες:

1. «*Ἡ Ναυτικὴ νίκη ὅπου ἐγίνηκε ἀπὸ τὸν στόλον τῆς γαληνοτάτης πολιτείας τῶν Ἐνετῶν, ἐξαρχευοντας Ἀλοΰζιος δεύτερος ὁ Μοτζενίκος, ἐναντίον εἰς τοὺς Τούρκους, εἰς τὸ Αἰγαῖον Πέλαγος αχνα'. Πρὸς τὸν ὑψηλότατον ἐνδοξότατον φιλόχριστον ἡγεμόνα τῆς Ρωσίας Ζηνόβιον Ἐχμηλίσκην*». Στὸ προλογικὸ σημείωμα τοῦ δεκαεξασέλιδου φυλλαδίου[24] ποὺ τυπώθηκε στὴ Βενετία μὲ αὐτὸ τὸν τίτλο σημειώνονται καὶ τὰ παρακάτω προτρεπτικά: «*[...] νὰ τὴν ἐλευθερώσετε* [τὴν Ἑλλάδα] *ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσίαν τὴν μεγάλην τοῦ δεινοτάτου τυράννου, ὁ ὁποῖος αὐτήν, ποῦ ἐστάθηκεν ὅλης τῆς οἰκουμένης τὸ φῶς, τὴν ἠμαύρωσε καὶ ὀλίγο λείπει καὶ τὴν πίστιν ἠφάνισε. Διὰ τοῦτο τὴν προσφέρνω ἔμπροσθέν σου ἀκκουμπισμένην εἰς τὴν σημαίαν*

---

23. Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, τ. ΙΑ΄ Ἀθήνα, Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, 1975 σ. 16 - 51.

24. E. Legrand, Bibliographie Hellénique, XVII αἰ., τ. II ἀρ. 400 σ. 52 - 55 ὅπου δημοσιεύεται περιγραφὴ καὶ ὁ πρόλογος τοῦ φυλλαδίου. Πρβλ. καὶ Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους τ. Ι΄ Ἀθήνα, Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, 1974 σ. 349 ὅπου πληροφορίες γιὰ τὰ περιγραφόμενα ἀπὸ τὸ φυλλάδιο γεγονότα.

Ψηφιοποιήθηκε από τη Βιβλιοθήκη του Ιονίου Πανεπιστημίου
Με την άδεια της Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού

σου καὶ εἰς τὴν ἀνδρείαν σου μὲ τὸ γενναῖον συμβολόν σου· διατὶ εἰς ἄλλον δὲν ἔχει βαλμένην τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας της παρὰ ὕστερα ἀπὸ τὸν θεὸν εἰς ἐσένα καὶ εἰς τὸ ἰσχυρότατον γένος τῶν Ρώσων, διὰ νὰ τὴν κάμῃς νὰ φανῇ παλιν βασίλισσα ὡς ἦτον εἰς τὸν καιρὸν Ἀλεξάνδρου καὶ Κωνσταντίνου τῶν μεγάλων τῆς οἰκουμένης μοναρχῶν, τῶν ὁποίων εἰς τὲς ἀνδραγαθίες καὶ εἰς τὲς ἀρετὲς εἶσαι μιμητὴς ἀκριβέστατος».

2. *«Θρίαμβος κατὰ τῆς τῶν Τουρκῶν βασιλείας, ἤτοι λόγος παραθαρρυντικὸς πρὸς τὸν εὐσεβέστατον καὶ ἀήττητον βασιλέα τῆς Μοσκοβίας, Κύριον Ἀλέξιον Μιχαηλοβίτζην, ἐκδοθεὶς παρὰ Γερασίμου Βλάχου τοῦ Κρητὸς [...]».* Γράφει ὁ Γεράσιμος Βλάχος πρὸς τὸν τσάρο Ἀλέξιο «ἐν ταῖς κλειναῖς Βενετίαις, κατὰ τὸ αχνς' ἔτος» καὶ τὸν προτρέπει: *«παραθαρρύνων τὸ βέβαιον τῆς νίκης, τὸ ράδιον τῆς τῶν Ἀγαρηνῶν καταλύσεως καὶ τὸ χρήσιμον τῆς τῶν Ἑλληνορωμαίων ἐλευθερίας».* Προσθέτω καὶ τὴ σημείωση τοῦ Καισάριου Δαπόντε: *«τοῦτος δὲ ὁ ἀνωτέρω θρίαμβος ἔγινε [...] προτροπῇ τῆς κλεινῆς ἀριστοκρατίας τῶν Βενετζάνων τὸν δωδέκατον χρόνον, ὅταν ἐπολεμεῖτο ἡ Κρήτη ἀπὸ τοὺς Τούρκους».*[25]

3. Ἀπειλεῖται ἡ Ὀρθοδοξία ἀπὸ τὶς ἐνέργειες τοῦ μητροπολίτη Φιλαδελφείας Μελέτιου Τυπάλδου στὴ Βενετία καὶ οἱ Ἕλληνες τῆς ἐκεῖ Ἀδελφότητας στρέφονται πρὸς τὸ Μεγάλο Πέτρο τῆς Ρωσίας, στὸν ὁμόδοξο, ποὺ τοὺς πατέρες του μνημονεύουν στὴν «Παρρησία»[26] τῆς ἐκκλησίας τους, γιὰ νὰ προστατέψει τὴν κοινὴ πίστη καὶ ἐκεῖνος γράφει γι' αὐτὸ στὴ Βενετικὴ Σύγκλητο (7 Δεκεμβρίου 1710)[27].

4. Ἡ Πελοπόννησος ἔχει πέσει στὰ χέρια τῶν Τούρκων. Ἀπὸ τὴν Κέρκυρα, ποὺ ἀπειλεῖται ἐπίσης ἀπὸ τὸν τουρκικὸ στόλο, γράφει ὁ ἔμπορος Μπερνάρδος Μάκολας (25 Σεπτεμβρίου 1715) πρὸς τὸν ὁμότεχνό του στὴ Βενετία Γεώργιο Μέλο: *«Ἡμεῖς ἐρισολβέραμεν νὰ σταθοῦμεν ἐδῶ ἐτοῦτον τὸν χειμόνα νὰ εἰδοῦμεν, πῶς θέλουν τρέξει τὰ πράγματα καὶ μάλιστα ὁποῦ γράφουν ἀπὸ αὐτοῦ πολλοί, πὼς ὁ ημπερατόρος βεβαιώτατα τὴν ἐρχομένην καμπανίαν θέλει εἶναι μὲ τὸν πρέγγιπέ μας καὶ θέλει ἀκολουθήσει καὶ ὁ Μοσχόβος καὶ Πολάκος καὶ ὁ Θεὸς νὰ βοηθήσει τὸ γένος τῶν Χριστιανῶν».*[28]

25. Κ. Ν. Σάθα, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη τ. Γ' Βενετία 1872 σ. 141 - 142 καὶ Β. Ν. Τατάκη, Γεράσιμος Βλάχος ὁ Κρὴς (1605/7 - 1685) Φιλόσοφος, Θεολόγος, Φιλόλογος. Βενετία 1973 σ. 12, 39 - 40.

26. Ἑλένη Δ. Κακουλίδη, Κατάλογος τῶν Ἑλληνικῶν Χειρογράφων τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰνστιτούτου Βενετίας, *Θησαυρίσματα* 8 (1971) 260 - 62 χγφ ἀρ. 15 φ. 2ν: *«Μοσχοβία. Εἰς ἀέναον μνήμην τῶν ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει γενομένων ἀειμνήστων βασιλέων καὶ πατριαρχῶν [...]».*

27. Ἰωάννου Βελούδη, Ἑλλήνων Ὀρθοδόξων ἀποικία ἐν Βενετίᾳ, Ἱστορικὸν Ὑπόμνημα. Βενετία ²1893 σ. 88.

28. Εὐτυχίας Δ. Λιάτα, Μαρτυρίες γιὰ τὴν πτώση τ' Ἀναπλιοῦ στοὺς Τούρκους (9 Ἰούλη 1715), *Μνήμων* 5 (1975) 135.

Ψηφιοποιήθηκε από τη Βιβλιοθήκη του Ιονίου Πανεπιστημίου
Με την άδεια της Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού

Ἡ ναυμαχία ποὺ θὰ γίνει στὴν Κέρκυρα τὸν ἑπόμενο χρόνο μὲ ἀντιπάλους τοὺς Βενετοὺς καὶ τοὺς Τούρκους διατηρεῖ τὴ σφραγίδα τοῦ συμμαχικοῦ θρησκευτικοῦ πολέμου: Armata Cristiana - Armara Turca[29].

Εἴδαμε μαρτυρίες γιὰ τὴν ψυχολογία καὶ τὶς συμπεριφορὲς τῶν Ἑλλήνων τῆς Βενετίας ἀπέναντι στὴ Ρωσία στὰ τέλη τοῦ 17ου αἰ. καὶ στὶς ἀρχὲς τοῦ 18ου αἰ. Ἀναζητώντας ὅμοιες μαρτυρίες στὸν εὐρύτερο ἑλληνικὸ κόσμο θὰ βροῦμε καὶ ἐκκλήσεις Ἑλλήνων πρὸς τὴ Ρωσία γιὰ ἀπελευθερωτικὴ ἐπέμβαση, καὶ ἐκδηλώσεις λατρείας τῶν ὑποδούλων καὶ ἐκκλησιαστικὲς κυρίως σχέσεις. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ὁ Μέγας Πέτρος μὲ ὑπόμνημά του στὶς 6 Ἰανουαρίου 1711 δηλώνει ὅτι ἡ Ρωσία δὲ θὰ μείνει ἀδιάφορη μπροστὰ στὰ δεινὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν χριστιανικῶν λαῶν τῆς Βαλκανικῆς[30].

Αὐτὸ τὸ κλίμα θὰ βρεῖ τὸ χρησμολογικὸ μονόφυλλο, ὅταν θὰ κυκλοφορήσει. Ἡ Βενετία μπροστὰ στὴ γυμνὴ ἀπὸ περιεχόμενο ἰδέα καὶ πράξη μιᾶς Δυτικῆς σταυροφορίας κατὰ τῶν Τούρκων καὶ πιεσμένη ἀπὸ τὸ φόβο ὅτι θὰ χαθοῦν καὶ τὰ τελευταῖα ἐρείσματά της στὴν Ἀνατολή, θὰ ὀνομάσει Re Ruso τὴν εἰκόνα τοῦ παλιοῦ συμμάχου εὐρωπαίου αὐτοκράτορα τοῦ 1570 ἐναντίον τοῦ ἴδιου ἐχθροῦ, τοῦ Τούρκου σουλτάνου, ποὺ τὸ δρεπάνι τοῦ εἰκονιζόμενου θανάτου δὲ στάθηκε ἱκανὸ νὰ τὸν ἐξαφανίσει σὰν ἰδέα καὶ πράξη τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας. Γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ ὁ «φόβος Τουρκίας» ἀναγκάζει μιὰ δυτικὴ δύναμη νὰ «προφητέψει» μὲ τοὺς χρησμοὺς τὸ τέλος τῶν Ἀγαρηνῶν, ἀκριβῶς στὴν τομὴ ἐπιδιωκόμενου καὶ ἀναμενόμενου.

Τὸ χρησμολογικὸ μονόφυλλο ποὺ ἐξετάσαμε μᾶς ἐπέτρεψε νὰ σημειώσουμε δύο χρήσεις του σὲ ἱστορικὲς στιγμὲς ποὺ ἀπέχουν μεταξύ τους 100 - 150 χρόνια (1570 - ἀρχὲς 18ου αἰ.). Ἀνιχνεύοντας τὶς πηγὲς τῶν κειμένων τοῦ μονόφυλλου καὶ τῆς δεξιᾶς παράστασής του γυρίσαμε τουλάχιστο 100 χρόνια πίσω (15ος αἰ., χρησμολόγιο Βερολίνου). Σημειώσαμε ἐπίσης ὅτι ὁ Γεώργιος Κλόντζας ἐνσωμάτωσε στὸν κώδικά του τὸ χρησμὸ μὲ τὴ διαψευσμένη ἀπὸ τὰ γεγονότα ἑρμηνεία του.

Συσχετίζοντας τὶς διαπιστώσεις αὐτὲς μὲ τὰ συμπεράσματα τῆς ἔρευνας γιὰ τοὺς χρησμοὺς[31] ἂς σημειώσουμε ὅτι τὰ χρησμολογικὰ κείμενα ἔμειναν

29. Armate Cristiana e Turca MDCCXVI. Βενετία 1718.

30. Βακαλοπούλου, Ὁ Μέγας Πέτρος ὅ.π.

31. Ἀπὸ τὴ σειρὰ τῶν μελετῶν καὶ τῶν ἄρθρων ποὺ ὑπάρχουν γιὰ τοὺς χρησμοὺς θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ ὁδηγηθεῖ στὰ προβλήματα μὲ τὶς μελέτες τοῦ N. Βέη καὶ τοῦ C. Mango. Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς βιβλιογραφικὲς ἐνδείξεις ποὺ σημειώνονται σ' αὐτὴ τὴν ἐργασία, ὁδηγητικὲς ἐνδείξεις βλ. Ἀθανασίου Φ. Μαρκόπουλου, Ἡ χρονογραφία τοῦ Ψευδοσυμεὼν καὶ οἱ πηγές της. Ἰωάννινα 1978 σ. 158 - 159. Γιὰ τὶς ἀπόψεις ποὺ διατυπώνονται ἐδῶ πρβλ. Ἀλέξης Πολίτης, Ἡ προσγραφόμενη στὸν Ρήγα πρώτη ἔκδοση τοῦ Ἀγαθαγγέλου. Τὸ μόνο γνωστὸ ἀντίτυπο, *Ὁ Ἐρανιστής* 7 (1969) 176 - 177.

Ψηφιοποιήθηκε από τη Βιβλιοθήκη του Ιονίου Πανεπιστημίου
Με την άδεια της Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού

σχεδὸν ἀμετάβλητα στὴν ἱστορικὴ διαδρομή τους καὶ οἱ ἐκδότες, οἱ ἀντιγραφεῖς ἢ οἱ ἑρμηνευτές τους δὲ βρέθηκαν ἀναγκασμένοι νὰ τὰ προσαρμόζουν ἀνάλογα μὲ τὶς ἱστορικὲς ἐξελίξεις ἢ τὶς ἰδεολογικὲς τροπές: τὸ μαγικό, τὸ ἀνερμήνευτα ἢ πολυερμήνευτα προφητικό, τὸ δυσνόητο συντηροῦν τὴ μυστικοπάθεια καὶ γίνονται μοχλὸς γιὰ τὴ διάδοση καὶ τὴ λειτουργία μιᾶς ἰδεολογίας στὸ συλλογικὸ σῶμα. Πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ ἔρχεται νὰ δράσει καὶ ἡ εἰκονογράφηση τῶν χρησμολογικῶν κειμένων, περισσότερο ἢ λιγότερο φειδωλὴ σὲ πραγματικὰ στοιχεῖα, πλούσια ἢ μὲ μεγάλη ἀφαίρεση, ἁπλοϊκὸ σκίτσο ἢ ὑψηλὴ τέχνη.

Ἐξειδικεύοντας τὴν ἀναφορὰ στοὺς τουρκοκρατούμενους ἑλληνικοὺς πληθυσμούς, ποὺ ζοῦν κάτω ἀπὸ τὴν κυρίαρχη ἰδεολογία τῆς Ἐκκλησίας, μποροῦμε νὰ θεωρήσουμε ὅτι δὲν ἦταν δύσκολο νὰ πειστοῦν σὲ μιὰ ἑρμηνεία τῶν χρησμῶν ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ χαρακτηριστεῖ ἀντισταθμιστικὴ στὴν πραγματικότητα τῆς ἐμπειρίας τους καὶ παραπληρωματικὴ στὸ συναισθηματικό τους κόσμο: ἡ ἐπαγγελόμενη σταυροφορία ἔρχεται νὰ δράσει ἐξισορροπητικὰ καθὼς προμηνύει τὴν κατάλυση τοῦ κράτους τῶν Ἀγαρηνῶν, ποὺ ἔγιναν ἄλλοτε «θείᾳ βουλήσει» φορέας τῆς «δικαίας τιμωρίας» τοῦ «χριστιανικοῦ πληρώματος» «διὰ τὰς ἁμαρτίας του».

Ἡ ἀποτελεσματικότητα τοῦ χρησμολογικοῦ μονόφυλλου, πέρα ἀπὸ τοὺς γενικοὺς ὅρους λειτουργίας τῶν χρησμῶν στὸ συλλογικὸ σῶμα, στηρίζεται καὶ σὲ μιὰ κρυφὴ ἰσορροπία στατικοῦ καὶ δυναμικοῦ, χρησμοῦ καὶ ἑρμηνείας. Τὸ στατικὸ στὸ μονόφυλλο ἀντιπροσωπεύεται ἀπὸ τὰ κείμενα καὶ τὴ δεξιὰ παράσταση: ἡ ἱερότητα καὶ ἡ αὐθεντικότητα τοῦ παραδομένου, τοῦ αἰώνιου ποὺ περιμένει τὸν αἰσθαντικὸ ἑρμηνευτή. Τὸ δυναμικὸ ἀντιπροσωπεύεται ἀπὸ τὴν κάτω παράσταση τῶν 7 μορφῶν ποὺ παρουσιάζει ἄμεσα καὶ ἐποπτικὰ τὴν ἀποκρυπτογράφηση τῆς προφητείας καὶ τὴν προφητεία νὰ πραγματοποιεῖται.

Κέντρο Νεοελληνικῶν Ἐρευνῶν / Ε.Ι Ε.

Ψηφιοποιήθηκε από τη Βιβλιοθήκη του Ιονίου Πανεπιστημίου
Με την άδεια της Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού